

सेयर तथा ऋण लगानी नीति, २०८१

विषयसूची

१. पृष्ठभूमि	१
२. विगतका प्रयास	१
३. विद्यमान अवस्था	४
४. सेयर तथा ऋण लगानीको नीतिगत आधार	४
५. सेयर तथा ऋण लगानीको प्रतिफल विश्लेषण	५
६. समस्या र चुनौती	६
७. सैद्धान्तिक मान्यता तथा आधार	७
८. नीतिको आवश्यकता	७
९. दीर्घकालीन सोच	८
१०. उद्देश्य	८
११. नीति	८
१२. रणनीति	८
१३. अन्य नीतिगत व्यवस्था	१७
१४. संस्थागत संरचना	१७
१५. आर्थिक पक्ष	१७
१६. कानूनी व्यवस्था	१७
१७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१७
१८. नियमनको व्यवस्था	१७
१९. जोखिम	१७

सेयर तथा ऋण लगानी नीति, २०८१

१. पृष्ठभूमि

मुलुकको आर्थिक एवं सामाजिक विकासमा सार्वजनिक संस्थानको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। नागरिकहरूलाई आवश्यक वस्तु तथा सेवा सर्वसुलभ एवं सुपथ मूल्यमा उपलब्ध गराउन पनि सार्वजनिक संस्थानहरूको योगदान महत्वपूर्ण रहँदै आएको छ। मुलुकभित्र रहेका स्रोत साधनको महत्तम उपयोग गरी आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्धन गर्ने उद्देश्यस्वरूप सार्वजनिक संस्थानहरूले वस्तु तथा सेवाको उत्पादन र वितरणसमेत गर्दै आएका छन्।

सरकारले विगतका वर्षहरूदेखि नै सार्वजनिक संस्थानहरूका साथै सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणाअन्तर्गत स्थापित सामाजिक तथा व्यावसायिक प्रतिष्ठानहरूमा सेयर तथा ऋण लगानी गर्दै आएको छ। सरकारले सार्वजनिक संस्थान, पूर्ण वा आंशिक सरकारी स्वामित्वमा सञ्चालित सङ्घ संस्था, निजी क्षेत्रका कम्पनी वा प्रतिष्ठानहरूमा सेयर तथा ऋण लगानी र बहुराष्ट्रिय सम्झौताअन्तर्गत स्थापित बहुराष्ट्रिय वित्तीय संस्थाहरूमा सेयर लगानी गर्दै आएको छ।

२. विगतका प्रयास

२.१ स्वदेशी संस्थामा संस्थागत सेयर लगानी

स्वदेशी मूलका व्यवसायीलाई सहूलियत दरमा व्यावसायिक कर्जा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले वि.सं. १९८९ मा सरकारले नेपाल ट्रेडिङ्ग कर्पोरेसनको स्थापना गरेको थियो। वि.सं. १९९४ सालमा स्थापना भई सञ्चालनमा आएको नेपाल बैङ्क लिमिटेडमार्फत मुलुकमा पहिलो पटक संस्थागतरूपमा व्यावसायिक कर्जा लगानी गर्ने व्यवस्था गरिएको थियो। नेपाल बैङ्क लिमिटेड स्थापना हुँदाका बखत उक्त बैङ्कको जारी पुँजी २५ लाख रुपियाँको ६० प्रतिशत सेयर नेपाल सरकारको रहेको थियो।

सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणामा वि.सं. १९९३ मा स्थापित विराटनगर जुट मिलको कुल सेयरपुँजीमध्ये आठ प्रतिशत हिस्सा नेपाल सरकारको रहेको थियो। यो नै सरकारी कोषबाट भएको पहिलो सेयर लगानी हो। विराटनगर जुट मिलमा सरकार आंशिक सेयरधनीको रूपमा प्रवेश गरेको भए पनि हालसम्म उक्त मिलको कार्य सञ्चालनका लागि सरकारले ऋण लगानी गर्दै आएको छ।

पहिलो आवधिक योजना अवधिमा पूर्ण सरकारी स्वामित्वमा केही सरकारी संस्थानहरू स्थापना गरिएका थिए। हालको नेपाल वायुसेवा निगम पूर्ण सरकारी लगानीमा वि.सं. २०१५ साल असारमा स्थापना भएको थियो। यस अवधिमा टिम्बर कर्पोरेसनको स्थापना भयो। त्यसपछिका वर्षहरूमा पूर्ण सरकारी स्वामित्व र लगानीमा आर्थिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न सार्वजनिक संस्थानहरू स्थापना हुँदै गए। वि.सं. २०४७ असारसम्म

अस्तित्वमा रहेका ६३ सार्वजनिक संस्थानमा नेपाल सरकारको ४ अर्ब ३२ करोड रुपियाँ बराबरको सेयर लगानी रहेको थियो।

वि.सं. २०४९ कात्तिक ५ गते सञ्चालनमा रहेकै अवस्थामा भूकुटी कागज कारखाना निजीकरण गरिएको थियो। वि.सं. २०४९ देखि २०६३ सम्म १८ सार्वजनिक संस्थानलाई विभिन्न विधि अवलम्बन गरी निजीकरण गरिएको थियो। आंशिक रूपमा सेयर विक्री गरिएका नेपाल बैङ्क लिमिटेड र नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी लिमिटेडमा नेपाल सरकारको सेयर लगानी हालसम्म पनि रहेकै छ। यी दुवै संस्थान धितोपत्र बजारमा सूचीकृत भएका छन् र यी दुवैको बजार पुँजीकरण क्रमशः बढ्दै गएको छ। खारेज भएका १२ संस्थानको सम्पत्ति सरकारी स्वामित्वमा ल्याइएको छ। खारेज भएका संस्थानमा रहेको सबै दायित्व नेपाल सरकारले चुक्ता गरेको छ।

पछिल्ला केही वर्षहरूमा धौवादी फलाम कम्पनी, विद्युत उत्पादन कम्पनी लिमिटेड, राष्ट्रिय प्रसारण ग्रिड कम्पनी, हाइड्रोइलेक्ट्रीसिटी इन्भेष्टमेन्ट एण्ड डेभेलपमेन्ट कम्पनी लिमिटेड, नेपाल पूर्वाधार निर्माण कम्पनी लिमिटेड जस्ता नयाँ संस्थानहरू पूर्ण सरकारी लगानीमा स्थापना भएका छन्। वि.सं. २०८१ असार मसान्तसम्म अस्तित्वमा रहेका सार्वजनिक संस्थानहरूको सङ्ख्या ४४ पुगेको छ। हाल अस्तित्वमा रहेका कुल संस्थानमध्ये २३ संस्थान नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा सञ्चालित छन् भने बाँकी २१ संस्थानमा नेपाल सरकार र सार्वजनिक निकायहरूको नियन्त्रणात्मक स्वामित्व (५० प्रतिशतभन्दा बढी सेयर स्वामित्व) रहेको छ।

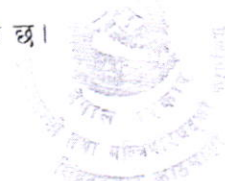
नियन्त्रणात्मक सेयर स्वामित्वसहितका संस्थानका अतिरिक्त नेपाल सरकारले पछिल्लो दशकमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणामा आधारित भई स्थापना भएका इमर्जिङ्ग नेपाल लिमिटेड, नलगाढ हाइड्रोपावर कम्पनी, नेपाल इन्फ्रास्ट्रक्चर बैङ्क लिमिटेड लगायतका कम्पनीमा समेत सेयर लगानी गरेको छ।

सरकारले सेयर लगानी गर्दा प्रवर्धकको रूपमा मात्र लगानी गरेको छ। धितोपत्रको प्राथमिक वा दोस्रो बजारबाट निष्कासन गरिएको सेयरमा सरकारले हालसम्म लगानी गरेको छैन।

नेपाल सरकारले कतिपय सहकारी संस्थामा स्थापनाको प्रारम्भिक कालदेखि नै सेयर तथा ऋण लगानी गर्दै आएको देखिन्छ। हालसम्म पनि साझा सेवा र साझा यातायातमा तीन अर्ब रुपियाँभन्दा बढीको सेयर लगानी छ। राष्ट्रिय सहकारी बैङ्क र साझा प्रकाशन लिमिटेडमा ४७ करोड रुपियाँभन्दा बढी ऋण असुल गर्न बाँकी रहेको छ।

२.२ विदेशी संस्थामा संस्थागत सेयर लगानी

नेपाल सरकारले बहुराष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय वित्तीय संस्थाहरू स्थापना हुँदा वा त्यस्ता संस्थाहरूसँग सम्झौता हुँदा भएको व्यवस्था बमोजिम सेयर लगानी गर्दै आएको छ। वि.सं. २०८० असार मसान्तसम्म विश्व बैङ्क, अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष, एसियाली विकास बैङ्क, एसियाली पूर्वाधार लगानी बैङ्क, सार्क विकास कोष र अन्तर्राष्ट्रिय पुनर्निर्माण तथा विकास बैङ्कमा सरकारको ११ अर्ब ५२ करोड रुपियाँ बराबरको सेयर लगानी रहेको छ।

२.३ आन्तरिक स्रोतबाट संस्थागत ऋण लगानी

पेट्रोलियम पदार्थ, रासायनिक मल, खानेपानी, विद्युतजस्ता वस्तुहरूको परल मूल्यभन्दा बढीमा बेचन नसकिने अवस्थामा यस्ता वस्तुहरूको बिक्री वितरण गर्न वा वस्तुहरूको मूल्य वृद्धि गर्न नसकिने वा नमिल्ने अवस्थामा मूल्य स्थिर राखनसमेत सरकारबाट ऋण लगानी गरेर संस्थानको नगद प्रवाह सन्तुलनमा राख्ने प्रयास हुँदै आएको छ।

विगतमा चिनीको उत्पादन र बिक्री वितरणमा समेत सरकारबाट ऋण लगानी हुने गरेको थियो। यसका अतिरिक्त सरकारका नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने प्रयोजनका लागि पनि संस्थानहरूलाई ऋण उपलब्ध गराइन्थ्यो। खासगरी लक्षित क्षेत्र वा वर्गमा कर्जा प्रवाह गर्न वा अत्यावश्यक वस्तु ढुवानी गर्न अनुदानका अतिरिक्त ऋण लगानी हुने गरेको र हालसम्म पनि यस्तो अभ्यास कायम छ।

२.४ वैदेशिक सहायता रकमबाट संस्थागत ऋण लगानी

सार्वजनिक संस्थानमा भएको वृद्धिसँगै केही संस्थानमा वैदेशिक ऋण वा अनुदानजस्ता बाह्य स्रोतबाट समेत ऋण लगानी प्रारम्भ भएको देखिन्छ। हाल अस्तित्वमा नरहेका वीरगञ्ज चिनी कारखाना, नेपाल कोल लिमिटेड, हिमाल सिमेन्ट कारखाना, टिम्बर कर्पोरसन, सुर्ती विकास कम्पनी लिमिटेड, नेपाल यातायात संस्थानजस्ता संस्थानहरूमा बाह्य स्रोतको रकमबाट गरिएको लगानी बक्यौता रहेको देखिन्छ।

वैदेशिक सहायताको ऋण वा अनुदानबाट सार्वजनिक संस्थानमा लगानी गर्नु पर्ने विषय सामान्यतया विकास साझेदारसँग गरिएको सम्झौतामा नै उल्लेख भएको हुन्छ। विकास साझेदारसँग हुने मूल सम्झौतामा संस्थानमा गर्नु पर्ने लगानीको रकम र सहायक लगानी सम्झौतामा ब्याज तथा वैदेशिक मुद्राको जोखिम कसले व्यहोर्ने भन्ने विषयको साथै भुक्तानी अवधि लगायतका विषय उल्लेख भएको हुन्छ। यसरी ऋण प्राप्त गर्ने संस्थानले नेपाल सरकारसँग गरेको सहायक ऋण सम्झौताका साथै मूल सम्झौताका सर्तहरू पनि पालना गर्नुपर्दछ।

२.५ वस्तुगतरूपमा सेयर वा ऋण लगानी

विगतमा नेपाल सरकारले जग्गा, भवन वा अन्य कुनै भौतिक सम्पत्ति वा कुनै वस्तु प्रदान गरेर त्यसको मूल्याङ्कित रकमलाई सेयर वा ऋणको रूपमा कायम गर्ने गरेको थियो। खासगरी सरकारको विभाग वा कुनै कार्यालयमार्फत सञ्चालन गरिएका कुनै काम व्यावसायिक रूपमा सञ्चालन गर्न उपयुक्त देखेमा नेपाल सरकारले विशेष ऐन वा कम्पनी ऐनअन्तर्गत स्वायत्त निकाय खडा गरेर मूल्याङ्कित सम्पत्ति पुँजी लगानीको रूपमा कायम गर्ने गरेको थियो। विशेष ऐनद्वारा स्थापित संस्थानको हकमा सम्बन्धित ऐनमा यो विषय स्पष्ट उल्लेख गरिएको पाइन्छ।

२.६ जमानत

विगतमा कुनै संस्थानलाई पुँजीको आवश्यकता परी आफ्नै वित्तीय हैसियत तथा साखमा वित्त बजारबाट पुँजी जुटाउन नसकेको अवस्थामा सरकार जमानत बसेर ऋण उपलब्ध गराएको देखिन्छ। सरकारी लेखा प्रणालीमा यस्तो सरकारी जमानत लेखाइनु हुने प्रवन्ध

हालसम्म छैन। विगतमा यस प्रकारको सरकारी जमानतको उपलब्ध भएसम्मको अभिलेख हाल सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयमा राख्न थालिएको छ। नेपाल सरकार जमानत बसी कर्मचारी सञ्चयकोष र नागरिक लगानी कोषबाट नेपाल वायुसेवा निगमलाई दुई पटक गरी ३४ अर्ब रुपियाँ ऋण प्रवाह भएको देखिन्छ।

समयमै सावार् र ब्याज भुक्तानी गर्न नसक्दा आर्थिक वर्ष २०७९/८० सम्ममा त्यस्तो दायित्व ४६ अर्ब रुपियाँभन्दा बढी रहेको छ। सरकार जमानत बसेर संस्थानले लिएको ऋण संस्था वा निकायले नतिरेको अवस्थामा सरकारबाट जमानतबापतको दावी भुक्तानी भएको देखिन्छ। व्यावसायिक क्षमताका आधारमा वित्तीय बजारबाट ऋण पाउन नसक्ने संस्थानलाई सरकारले जमानत दिएर ऋण दिलाउनु भनेको यथार्थमा सरकार स्वयम्ले त्यस्तो संस्थानमा ऋण लगानी गरे सरह नै हो।

हाल सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन ऐन, २०७९ स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेको छ। यस ऐनको दफा १४ मा जमानत सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था रहेको हुँदा आगामी दिनमा सरकार जमानत बसी संस्थानले प्राप्त गर्ने ऋणको विषय तुलनात्मकरूपमा थप व्यवस्थित हुने देखिन्छ।

३. विद्यमान अवस्था

नेपाल सरकारबाट जलविद्युत उत्पादन तथा प्रसारण, विभिन्न विकास पूर्वाधार निर्माण, विमानस्थल निर्माण, दूरसञ्चार तथा खानेपानी आयोजनालगायतका पूर्वाधारका क्षेत्रमा निर्माण कार्य भइरहेको हुँदा सार्वजनिक संस्थानमा सेयर तथा ऋण लगानी निरन्तर बढ्दै गएको छ। यस्तो लगानी आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा ७ खर्ब ३९ अर्ब ५६ करोड ८ लाख रुपियाँ रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा यस्तो लगानी ७.२ प्रतिशतले वृद्धि भई ७ खर्ब ८३ अर्ब ८७ करोड ७५ लाख रुपियाँ पुगेको छ। कुल लगानीमध्ये सेयर लगानी ४९.० प्रतिशत र ऋण लगानी ५१.० प्रतिशत रहेको छ। नेपाल सरकारले सार्वजनिक संस्थामा गरेको ऋण लगानी आर्थिक वर्ष २०७९/८० मा ३ खर्ब ९७ अर्ब ८० करोड रुपियाँ पुगेको छ। पछिल्लो पाँच आर्थिक वर्षमा ऋण लगानीको वृद्धिदर वार्षिक औसत १४.५ प्रतिशत रहेको छ। कुल ऋण लगानीमध्ये नेपाल विद्युत प्राधिकरणमा भएको लगानी मात्र ६०.८ प्रतिशत रहेको छ।

४. सेयर तथा ऋण लगानीको नीतिगत आधार

सङ्घीय सञ्चित कोष र अन्य सरकारी कोषको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्न वनेको आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्वसम्बन्धी कानूनमा सरकारले गर्ने सेयर वा ऋण लगानी सम्बन्धमा स्पष्ट एवं विस्तृत व्यवस्था रहेको देखिँदैन। साथै, लगानीका सिद्धान्त र आधारका सम्बन्धमा समेत स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था रहेको छैन। सामान्यतया नेपाल सरकारको आन्तरिक स्रोतबाट हुने सेयर वा ऋण लगानी सालवसाली रूपमा विनियोजन ऐनमा सेयर वा ऋण लगानीको विनियोजन गरिएको रकमका आधारमा हुने गरेको छ।

वैदेशिक सहायताको स्रोतबाट हुने ऋण लगानीको सम्बन्धमा कुनै कानूनी वा नीतिगत प्रबन्ध नभए पनि विकास साझेदारसँग भएको मूल आर्थिक सहायता सम्झौताबमोजिम ऋण लगानी हुने गरेको छ।

कानूनी वा नीतिगत व्यवस्था वा मार्गदर्शनको अभावमा ऋणको भुक्तानी अवधि, ब्याज तथा अन्य सेवा शुल्क निर्धारण गर्ने ठोस आधार नहुँदा तत्कालिन निर्णयमा तोकिएका आधारमा तय गरेको देखिन्छ। कतिपय अवस्थामा मताधिकारसहितको साधारण सेयरमा लगानी नगरी अग्राधिकार सेयरमा लगानी गरेको देखिन्छ। अग्राधिकार सेयर लगानी सम्बन्धमा त्यसको सैद्धान्तिक आधार बारेमा कानून तय हुन सकेको छैन।

५. सेयर तथा ऋण लगानीको प्रतिफल विश्लेषण

सरकारले गर्ने वित्तीय लगानीले मुलुकको आर्थिक तथा सामाजिक विकासका उद्देश्य हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउँछ। कतिपय समृद्ध मुलुकमा सार्वजनिक खर्चको आवश्यकताभन्दा राजस्वका स्रोत बलियो भएर निर्माण हुन गएको "सार्वभौम सम्पत्ति कोष" बाट सुरक्षित प्रतिफलयुक्त लगानी गर्न उपयोग गरिएको पाइन्छ। केही सार्वभौम सम्पत्ति कोष सरकारी पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्व भएका प्रतिष्ठानहरूको होल्डिङ कम्पनीको रूपमा स्थापना भएर पछि मात्र सम्पत्ति कोषको स्वरूप ग्रहण गरेको देखिन्छ।

सार्वजनिक संस्थानहरूको कुल सम्पत्ति वि.सं. २०७९ असारसम्म २३७४ अर्ब रुपियाँ रहेको छ। त्यस अवधिसम्म सम्पत्ति परिचालन अनुपात ०.२० मात्र देखिन्छ। संस्थानहरूको न्यून क्षमता उपयोग, अत्याधिक पुँजीकरणले गर्दा प्रतिफल दर अत्यन्त न्यून रहन गएको देखिन्छ। यस दृष्टिकोणले हेर्दा संस्थानहरूले कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा गरेको योगदान लगानीको तुलनामा ज्यादै न्यून रहेको छ।

कुल कारोबारको आकार र आयकरमा योगदानको दृष्टिकोणले औद्योगिक क्षेत्रका सार्वजनिक संस्थानको स्थिति तुलनात्मकरूपमा कमजोर रहेको छ। औद्योगिक क्षेत्रका १० संस्थानमध्ये ८ सञ्चित नोक्सानीमा सञ्चालित छन्। सामाजिक क्षेत्रका संस्थानमध्ये गोरखापत्र संस्थान सामान्य सञ्चित मुनाफामा सञ्चालित रहेकोमा अन्य सबैको सञ्चित नोक्सानी अधिक रहेको छ। जनोपयोगी क्षेत्रमा भने सर्वाधिक सञ्चित मुनाफा रहेको छ। यस क्षेत्रको कुल मुनाफामध्ये नेपाल टेलिकमको हिस्सा करिब ९२.० प्रतिशत रहेको छ। नेपाल विद्युत प्राधिकरण सञ्चित मुनाफामा रहेको छ। यद्यपि कार्यकुशलताभन्दा पनि नेपाल सरकारले ऋण मिनाहा गरिदिएको कारणले विद्युत प्राधिकरण सञ्चित मुनाफामा सञ्चालन भएको देखिन्छ।

सम्भावित दायित्वबापत कुनै कोषको व्यवस्था नगरेका २४ संस्थान रहेका छन्। बाँकी २० संस्थानमा आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यमा यस्तो कोष व्यवस्था नगरिएको सम्भावित दायित्वको कुल रकम ४७ अर्ब ३६ करोड रुपियाँ रहेको छ।

६. समस्या र चुनौती

सार्वजनिक संस्थानमा सरकारले सेयर तथा ऋण लगानी गर्ने सम्बन्धमा नीतिगत स्पष्टता नहुँदा लगानी यथार्थपरक हुन नसकेको र लेखाङ्कनमा समेत एकरूपता हुन सकेको छैन। सार्वजनिक निकायको विचमा नै सेयर तथा ऋण लगानीको वास्तविक हिसाब किताबमा देखिएको अन्तरलाई सम्बोधन गरी सरकारको तर्फबाट भएको सेयर तथा ऋण लगानीको हिसाब मिलान गर्नु प्रमुख चुनौती रहेको छ।

विगतका वर्षहरूदेखि नै सार्वजनिक संस्थान तथा अन्य प्रतिष्ठानहरूमा सरकारले गरेको सेयर तथा ऋण लगानीबाट प्राप्त प्रतिफलको यथार्थपरक मापन गर्न सकिएको छैन। सरकारबाट हुने गरेको लगानीको वास्तविक प्रतिफल मापन गरी संस्थानहरूमा गरिएको लगानीको औचित्य पुष्टि गर्नु चुनौती रहेको छ।

नेपाल सरकारले विभिन्न संस्थानहरूमा जमानत बसी प्रवाह भएको ऋणको अभिलेख समेत नरहेको हुँदा यस्तो प्रकारको ऋणको यथार्थपरक विवरण प्राप्त गरी अभिलेखाङ्कन गर्नु समेत चुनौती रहेको छ।

संस्थानहरूले देखाएको ऋण रकम र सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयले देखाएको बक्यौता रकममा अन्तर देखिन्छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यमा १२ संस्थानसँगको हिसाबमा २८ अर्ब ३७ करोड रुपियाँको खुद अन्तर देखिन्छ। स्वीकृत ऋण लगानीको रकम निकासा गर्ने दिनमा नै दुवै पक्षले परस्पर हिसाब मिलान गर्ने विधि स्थापित नगरेको कारण यस्तो फरक रहन गएको हो। कतिपय अवस्थामा विगतमा ऋण लगानीको रकम निकासा गर्ने निकाय एउटा र लेखाङ्कन गर्ने निकाय अर्को हुँदा लेखाङ्कनमा रकम छुट्न गएको देखिन्छ। सार्वजनिक संस्थानमा गरिएको ऋण लगानीको रकमको यथार्थपरक लेखाङ्कन गरी लगत अद्यावधिक गर्नु चुनौती रहेको छ।

ऋण लगानीमा जस्तै सेयर लगानीमा पनि हिसाब फरक देखिनु समस्याको रूपमा रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को अन्त्यसम्ममा २२ संस्थानको खुद फरक १८ अर्ब ८३ करोड रुपियाँ रहेको देखिन्छ। तसर्थ, सार्वजनिक संस्थानमा गरिएको सेयर लगानीको रकमको यथार्थपरक लेखाङ्कन गरी लगत अद्यावधिक गर्नु चुनौती रहेको छ। हाल अस्तित्वमा नरहेका प्रतिष्ठानहरूमा समेत सेयर लगानीको रकम बाँकी देखिन्छ। विघटन भइसकेका प्रतिष्ठानहरूमा देखिएको लगानीको हिसाब मिलान गर्नु समेत चुनौती रहेको छ।

अस्तित्वमा नरहेका वा खारेजीमा परेका वा सम्पत्ति वा सेयर बिक्री गरिएका संस्थानहरूमा असुल गर्न बाँकी ऋण रहेको हुँदा यस्ता संस्थानहरूमा बाँकी रहेको ऋण असुल उपर गरी हिसाब मिलान गर्नु चुनौती रहेको छ।

सीमित दायित्वको प्रबन्धअन्तर्गत स्थापित कम्पनीहरू बन्द भई खारेज हुँदा वा निजीकरण भइसकेपछि पनि सरकारको दायित्व असीमित रहेको देखिन्छ। विगतमा विघटन वा खारेज गरिएका १५ सार्वजनिक संस्थानहरूको दायित्व भुक्तानी गर्न आर्थिक वर्ष २०७७/७८ सम्म सरकारमार्फत ५ अर्ब ५१ करोड रुपियाँभन्दा बढी लगानी भइसकेको छ। तसर्थ, खारेजी वा निजीकरण भइसकेपछि पनि सरकारको दायित्व असीमित रहेको सन्दर्भमा त्यस्ता संस्थानहरूको दायित्व भुक्तानी गरी सरकारमाथिको दायित्व पूर्णरूपमा हटाउन चुनौती रहेको छ।

आर्थिक वर्ष २०७९/८० को अन्त्यसम्म सार्वजनिक संस्थान वा कम्पनी तथा अन्य सङ्घ वा संस्थाले सरकारलाई तिर्नुपर्ने ऋणको सावाँ र ब्याजको म्याद नघाएका छन्। ऋणको भाखा नघाएका संस्थानमा पनि थप लगानी भएको हुँदा ऋणभार बढ्दै गएको छ। तसर्थ, यस्ता संस्थानमा बढ्दै गएको ऋणभारलाई नियन्त्रण गरी सरकारलाई तिर्नुपर्ने ऋणको सावाँ र ब्याज भुक्तानी गराउनु चुनौती रहेको छ।

७. सैद्धान्तिक मान्यता तथा आधार

यो नीति तर्जुमा गर्दा निम्न सैद्धान्तिक मान्यता अवलम्बन गरिएको छ।

- (क) आर्थिक तथा सामाजिक विकासका कामलाई तीव्रता दिन, समावेशी विकास गर्न, राष्ट्रिय सुरक्षा र प्राकृतिक स्रोतको व्यावसायिक उपयोगको क्षेत्रमा सरकारको पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्व वा सार्वजनिक-निजी साझेदारी अवधारणामा स्थापित निकाय वा कम्पनीमा सेयर वा ऋण लगानी गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता।
- (ख) वित्तीय सङ्घीयताको कार्यान्वयनपश्चात् पनि राजस्वका स्रोत र प्रकृतिको आधारमा तल्लो तहका सरकारभन्दा नेपाल सरकारको राजस्व आधार र क्षमता अधिक रहेको छ। प्राकृतिक स्रोतको वितरणमा समानताको सिद्धान्तलाई व्यवहारमा उतार्न स्रोत साधन न्यून भएका प्रदेश र स्थानीय तहमा थप लगानी गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता।
- (ग) सेयर तथा ऋण लगानी पारदर्शी तथा अनुमानयोग्य हुनुपर्ने र वार्षिक बजेटमा प्रबन्ध नगरी कुनै पनि किसिमको सेयर तथा ऋण लगानी गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता।
- (घ) सरकारले प्रवर्धकको भूमिकामा सेयरमा लगानी गर्ने बाहेक प्राथमिक निष्कासनको बेला वा दोस्रो बजारबाट सेयर वा अन्य धितोपत्र खरिद गर्न नहुने मान्यता।

८. नीतिको आवश्यकता

विगतका वर्षदेखि नै सरकारले सार्वजनिक संस्थान तथा अन्य प्रतिष्ठानहरूमा सेयर तथा ऋण लगानी गर्दै आएको छ। यसरी नेपाल सरकारले विभिन्न संस्थान तथा प्रतिष्ठानहरूमा गर्दै आएको सेयर तथा ऋण लगानीलाई व्यवस्थित र प्रतिफलयुक्त बनाउनुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। हालका दिनसम्म पनि यससम्बन्धी स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था नहुँदा सरकारले गर्दै आएको लगानीलाई व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन। सेयर तथा ऋण लगानीबाट हुने जोखिम न्यूनीकरण गर्न समेत यस सम्बन्धमा स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था मिलाइ सो कार्यान्वयन गर्न जरुरी देखिएको छ।

९. दीर्घकालीन सौच

राज्यकोषको प्रतिफलमुखी उपयोगमार्फत आर्थिक सामाजिक विकासलाई तीव्रता दिने।

१०. उद्देश्य

- (क) निजी क्षेत्र लगानीका लागि आकर्षित नहुने क्षेत्रमा सेयर तथा ऋण लगानी प्रवाह गरी सामाजिक आर्थिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने।
- (ख) निजी क्षेत्रको एकाधिकार हुनसक्ने क्षेत्रमा सेयर तथा ऋण लगानी प्रवाह गरी प्रतिस्पर्धालाई बढावा दिने।
- (ग) सार्वजनिक संस्थामा सरकारले गर्दै आएको सेयर तथा ऋण लगानीलाई पारदर्शी, प्रतिफलयुक्त र व्यवस्थित बनाउने।

११. नीति

- (क) आर्थिक एवं सामाजिक विकासका राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सहयोग पुऱ्याउने क्षेत्र र निकायमा सेयर तथा ऋण लगानी गर्ने,
- (ख) सेयर तथा ऋण लगानी व्यवस्थापनमा पारदर्शिता र उत्तरदायित्व कायम गर्ने,
- (ग) सेयर तथा ऋण लगानीको आधार तय गर्ने,
- (घ) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई गरिने ऋण लगानी र ऋणका सर्तहरू तय गर्ने,
- (ङ) नेपाल सरकारले गर्ने वस्तुगत लगानी र जमानतसम्बन्धी आधार तय गर्ने,
- (च) ऋणको पुनर्तालिकीकरण, अपलेखन र मिनाहसम्बन्धी मापदण्ड तयार गर्ने।

१२. रणनीति

१२.१ नीति ११.क सँग सम्बन्धित

१२.१.१ सरकारले सार्वजनिक संस्थामा गर्ने सेयर तथा ऋण लगानी देहायबमोजिमको हुनेछः-

- (क) नगद वा वस्तुगत सेयर लगानी,
- (ख) नगद वा वस्तुगत सहुलीयतपूर्ण ऋण लगानी,
- (ग) नगद वा वस्तुगत व्यावसायिक ऋण लगानी।

१२.१.२ आर्थिक सामाजिक विकासका राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न देहायका क्षेत्र र निकायमा सेयर तथा ऋण लगानी गरिनेछः-

- (क) नेपाल सरकारको पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्वमा रहने सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनी।
- (ख) सरकारले प्रवर्धन गरेका सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनी।

(ग) सार्वजनिक-निजी साझेदारीको अवधारणाअन्तर्गत स्थापित सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनी।

(घ) नेपालभिन्न सार्वजनिक-निजी साझेदारीको अवधारणाअन्तर्गत कुनै बहुराष्ट्रिय कम्पनीले लगानी गर्न खोजेको राष्ट्रिय प्राथमिकताप्राप्त उद्यममा सेयर लगानी।

(ङ) द्विपक्षीय वा क्षेत्रीय सम्झौताअन्तर्गत कुनै व्यावसायिक काम गर्न स्थापित सङ्गठित निकाय।

(च) नेपाल सदस्य रहेको अन्तरसरकारी बहुराष्ट्रिय निकायमा सेयर लगानी।

१२.१.३ देहायका क्षेत्रमा सेयर तथा ऋण लगानी गरिने छैन:-

(क) बहुराष्ट्रिय निकायमा ऋण लगानी,

(ख) व्यक्तिलाई सिधै ऋण लगानी,

(ग) स्वदेशी वा विदेशी धितोपत्र बजारका लगानी उपकरणहरूमा हुने लगानी,

(घ) नेपाल सदस्य रहेको अन्तरसरकारी बहुराष्ट्रिय कम्पनीबाहेक अन्य बहुराष्ट्रिय कम्पनीमा सेयर लगानी,

(ङ) मदिरा तथा सुर्तीजन्य वस्तु उत्पादन र बिक्री वितरणमा हुने लगानी,

(च) क्यासिनो, जुवाघर तथा त्यस्तै किसिमको सट्टेबाजी गर्ने व्यवसायमा हुने लगानी,

(छ) वैदेशिक रोजगार व्यवसायमा हुने लगानी।

१२.२ नीति ११.ख सँग सम्बन्धित

१२.२.१ नेपाल सरकारबाट हुने सेयर तथा ऋण लगानीको स्वामित्व नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको नाममा कायम गरिनेछ। यसअगि विभिन्न मन्त्रालय, विभाग र कार्यालयको नाममा कायम रहेको सेयर तथा ऋणको स्वामित्व नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको नाममा कायम गरिनेछ।

तर कम्पनीसम्बन्धी प्रचलित कानूनबमोजिम सञ्चालक सदस्य कायम गर्नुपर्ने भएमा नेपाल सरकारका अन्य विषयगत मन्त्रालय, विभाग वा कार्यालयको नाममा सेयर वा ऋण स्वामित्व कायम गर्न बाधा पर्ने छैन।

१२.२.२ नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको निर्णयबमोजिम सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयमार्फत सेयर तथा ऋण लगानी गरिनेछ। खण्ड १२.२.१ को अवस्थामा बाहेक नेपाल सरकारका अन्य कुनै पनि निकायले सेयर तथा ऋण लगानी गर्न पाउने छैन।

१२.२.३ नेपाल सरकारको सेयर लगानी रहेका सार्वजनिक संस्थानमा नेपाल सरकारको सेयर स्वामित्वको आधारमा सञ्चालक पठाउँदा सार्वजनिक संस्थानको प्रकृति र सोको आधारमा हुने सम्पर्क मन्त्रालयका

प्रतिनिधिको सङ्ख्या नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ।

१२.२.४ नेपाल सरकारको पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्व भएको सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीले सेयर तथा ऋण लगानी गर्दा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको पूर्वस्वीकृति लिई सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयमार्फत गर्नुपर्नेछ।

१२.२.५ सङ्घीय वार्षिक बजेटमा लगानीको प्रयोजन र लगानी गरिने सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीको नाम उल्लेख गरी सेयर तथा ऋण लगानी गरिनेछ।

१२.२.६ कानूनी दायित्व पूरा गर्न बाहेक आर्थिक वर्षको बिचमा भैपरि आउने शीर्षकबाट वा अन्य कुनै बजेट शीर्षकबाट रकमान्तर गरेर सेयर तथा ऋण लगानी गरिने छैन।

१२.२.७ वैदेशिक ऋण वा अनुदान सहायताको स्रोतबाट गरिने सेयर तथा ऋण लगानी विकास साझेदारसँग गरिएको सम्झौताको सर्त अनुरूप गरिनेछ।

१२.३ नीति ११.ग सँग सम्बन्धित

(क) नेपाल सरकारको पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्व रहने सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीमा सेयर तथा ऋण लगानीको निर्णय गर्नुअगि त्यस्तो निकाय वा कम्पनीले सञ्चालन गर्ने व्यवसायको वित्तीय सम्भाव्यता अध्ययन गरिएको हुनुपर्नेछ।

(ख) वित्तीय सम्भाव्यता अनुकूल नभएको व्यवसायमा सेयर तथा ऋण लगानी गरिने छैन।

तर प्रस्तावित व्यवसाय राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न अत्यावश्यक रहेछ र त्यस्तो व्यवसायमा तत्काल निजी क्षेत्रले लगानी गर्न सक्ने सम्भावना नरहेको अवस्थामा भने नेपाल सरकारको स्वीकृति प्राप्त गरी सेयर तथा ऋण लगानी गर्न सकिनेछ।

(ग) नागरिकको जीवन रक्षा वा राष्ट्रिय सुरक्षा वा दुर्लभ प्राकृतिक स्रोतको उपयोगसँग गाँसिएको व्यावसायिक काम गर्न प्रस्तावित निकायमा वित्तीय सम्भाव्यता अनुकूल नभए पनि नेपाल सरकारको स्वीकृति प्राप्त गरी सेयर तथा ऋण लगानी गर्न सकिनेछ।

(घ) नागरिकको जीवन रक्षा वा राष्ट्रिय सुरक्षा वा दुर्लभ प्राकृतिक स्रोतको उपयोगसँग गाँसिएको व्यावसायिक काम गर्न प्रस्तावित निकायमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी गरिने छैन। कुनै प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले सेयर तथा ऋण लगानी गर्न चाहेमा नेपाल सरकारको नियन्त्रणात्मक स्वामित्व रहने गरी लगानी गर्न दिन सकिनेछ।

- (ड) दुर्लभ प्राकृतिक स्रोत उपयोग गर्ने गरी प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा कम्पनी स्थापना गरेर सेयर तथा ऋण लगानी गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले निर्धारण गरेको मानदण्ड वा मार्गदर्शनबमोजिम गरिनेछ।
- (च) विकास साझेदारसँग भएको सम्झौताबमोजिम बाहेक वैदेशिक ऋण वा अनुदान सहायताको स्रोतबाट कुनै व्यावसायिक निकाय वा कम्पनीमा सेयर तथा ऋण लगानी गरिने छैन।
- (छ) नेपाल सरकारको नियन्त्रणात्मक स्वामित्व नरहने सार्वजनिक-निजी साझेदारीको अवधारणाअन्तर्गत स्थापित निकाय वा कम्पनीमा वित्तीय सम्भाव्यताका अतिरिक्त सरकारको अधिकार र दायित्व स्पष्ट हुने गरी सेयरधनीहरूबिच सम्झौता गरेर मात्र सेयर लगानी गरिनेछ। यस्तो सम्झौतामा नेपाल सरकारको दायित्व योगदान गरिएको पुँजीमा सीमित रहने र नियन्त्रणात्मक स्वामित्व भएको निजी क्षेत्रको पक्षले गरेको व्यवस्थापकीय त्रुटिका कारण हुने क्षतिको एकिकन गरी सोको क्षतिपूर्तिसम्बन्धी स्पष्ट व्यवस्था गरेको हुनुपर्नेछ।
- (ज) नेपाल सरकारको सहमति लिई प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले प्रवर्धन गरेका व्यावसायिक निकाय वा कम्पनीमा नेपाल सरकारले सेयर लगानी गर्न सक्नेछ। यस्तो निकाय वा कम्पनी सार्वजनिक-निजी साझेदारीको अवधारणाअन्तर्गत रहेछ भने नेपाल सरकारले सेयर तथा ऋण लगानी गर्ने छैन।
- (झ) नेपाल सदस्य रहेको अन्तरसरकारी बहुराष्ट्रिय निकायमा थप सेयर लगानी गर्न सकिनेछ।
- (ञ) नयाँ स्थापना हुने अन्तरसरकारी बहुराष्ट्रिय निकायमा सम्झौताको प्रावधानबमोजिम सेयर लगानी गरिनेछ।
- (ट) द्विपक्षीय वा क्षेत्रीय सम्झौताअन्तर्गत कुनै व्यावसायिक निकाय स्थापना हुँदा वा स्थापित निकायमा सम्झौताको प्रावधानबमोजिम सेयर लगानी गरिनेछ।

१२.३.१ अग्राधिकार सेयर खरिद सम्बन्धमा

कुनै पनि निकायले जारी गरेको अग्राधिकार सेयर खरिद गरिने छैन।

१२.३.२ हकप्रद सेयर खरिद सम्बन्धमा

- (क) नेपाल सरकारको सेयर लगानी रहेको निकाय वा कम्पनीले हकप्रद सेयर जारी गरेमा नेपाल सरकारले प्राप्त गर्ने त्यस्तो सेयर खरिद गरिने छ।
- (ख) हकप्रद सेयर खरिद गर्नको लागि बजेटमा रकम प्रबन्ध नभएको अवस्थामा नेपाल सरकारको निर्णयले अन्य विविध शीर्षकको समेत रकम उपयोग गरी खरिद गरिनेछ।

१२.३.३ वस्तुगत सेयर लगानी सम्बन्धमा

(क) यस नीतिवमोजिम सेयर लगानी गर्न सकिने सबै किसिमका निकाय वा कम्पनीमा वस्तुगत सेयर लगानी गर्न सकिनेछ।

(ख) सेयरवापत कुनै भौतिक सम्पत्ति वा वस्तु हस्तान्तरण गर्नु पर्दा त्यस्तो सम्पत्ति वा वस्तुको मूल्याङ्कन गर्न स्वतन्त्र विज्ञहरूको प्राविधिक टोली गठन गरी प्राप्त प्रतिवेदन नेपाल सरकारबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ। नेपाल सरकारको निर्णयले मात्र यस्तो लगानी गरिने छ।

सेयरवापत कुनै बौद्धिक वा अदृश्य सम्पत्ति हस्तान्तरण गर्दा त्यस्तो सम्पत्तिको उपयोगबाट प्राप्त हुन सक्ने आर्थिक लाभको अनुमान गरी सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गर्नु पर्नेछ। सोको अन्तिम निर्णय नेपाल सरकारले गर्नेछ।

१२.३.४ सेयर बिक्री सम्बन्धमा

(क) नेपाल सरकारको स्वामित्वमा रहेको जुनसुकै निकाय वा कम्पनीको सेयर नेपाल सरकारको निर्णयले मात्र बिक्री गर्न सकिनेछ।

(ख) नेपाल सरकारको पूर्ण वा नियन्त्रणात्मक स्वामित्व भएको निकाय वा कम्पनीको सेयर पूर्ण वा आंशिकरूपमा बिक्री गर्दा प्रचलित निजीकरण ऐनमा व्यवस्था भएबमोजिम गरिनेछ।

(ग) धितोपत्र बजारमा सूचीकृत भएको कम्पनीको सेयर बिक्री गर्दा सार्वजनिक रूपमा बोलकबोल आह्वान गरी क्रमैसँग जसले बढी रकम कबोल गर्छ उसैलाई सेयर बिक्री गरिनेछ।

१२.३.५ सेयर हस्तान्तरण सम्बन्धमा

कुनै प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमा आधारित व्यवसाय सञ्चालन गरेको सरकारी स्वामित्वको निकाय वा कम्पनीको केही वा सबै सेयर नेपाल सरकारले प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ।

१२.३.६ सेयर लगानीको प्रतिफल र पुँजी संरचना सम्बन्धमा

(क) नेपाल सरकारको नियन्त्रणात्मक स्वामित्व भएको सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीलाई लाभांश नीतिमा निरन्तरता दिन उत्प्रेरित गरिने छ।

(ख) सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा स्थापित सञ्चित नोक्सानी भएको कम्पनीलाई सञ्चित नोक्सानी शून्य नभएसम्म नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले नगद लाभांश, बोनस वा सेयर वितरण गर्न रोक लगाउन सक्नेछ।

जारी सेयर पुँजीको तुलनामा अत्याधिक सञ्चित मुनाफा वा जगोडा कोष भएको सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीलाई बोनस सेयर जारी गरी

सेयर पुँजी वृद्धि गर्न लगाउन सकिनेछ। सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयले पुँजी संरचनाको विश्लेषण गरी सञ्चित मुनाफाको सेयर पुँजीमा सार्न सकिने हिस्साका बारेमा सम्बन्धित सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीलाई निर्देशन दिन सक्नेछ।

१२.३.७ सेयर स्वामित्व, लाभांश र ऋणको अभिलेख

लगानी व्यवस्थापन सम्बन्धमा सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयको काम र कर्तव्य देहायबमोजिम हुनेछः-

- (क) नेपाल सरकारको स्वामित्वमा वा नेपाल सरकारको सबै विषयगत मन्त्रालय, विभाग वा कार्यालयको नाममा कायम रहेको सेयर तथा ऋण लगानीको स्वामित्व नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको नाममा कायम गरी सेयर तथा ऋण लगानीको अभिलेख राख्ने।
- (ख) तर खण्ड १२.२.१ को अवस्थामा भने विषयगत मन्त्रालय, विभाग वा कार्यालयको नाममा नै सेयर वा ऋण लगानीको अभिलेख राख्नु पर्नेछ।
- (ग) सेयरबापत प्राप्त नगद लाभांश तथा बोनस सेयर सङ्कलन गर्ने र त्यसको अभिलेख राख्ने।
- (घ) नेपाल सरकारको सेयर लगानी भएको निकाय वा कम्पनीको वित्तीय अवस्थाको नियमित अनुगमन गर्ने र त्यससम्बन्धी प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने।
- (ङ) नेपाल सरकारले गरेको सबै किसिमको ऋणको अभिलेख राख्ने।
- (च) ऋणको व्याज र सावँ भुक्तानी तालिकाबमोजिम असुली गर्न प्रत्येक निकायलाई भुक्तानी मितिभन्दा कम्तीमा पन्ध्र दिनअगावै स्मरणपत्र वा बिल बीजक पठाउने।

१२.३.८ आन्तरिक स्रोतको रकमबाट निकाय वा कम्पनीलाई गरिने ऋण लगानी सम्बन्धमा

- (क) ऋण लगानी गर्न सकिने भनी तोकिएको निकायको आयोजना प्रस्ताव र त्यसको वित्तीय सम्भाव्यता अध्ययनको आधारमा ऋण लगानी गरिनेछ।
- (ख) सामान्यतया कर्मचारीको तलब भुक्तानी गर्न वा कार्यसञ्चालन खर्च तथा खारेज भएको संस्थामा ऋण लगानी गरिने छैन।
- (ग) ऋण प्राप्त गर्ने निकाय वा कम्पनीको निश्चित वा सबै सम्पत्ति नेपाल सरकारको नाममा धितो रहने कागज गराएर मात्र ऋण लगानीको रकम निकास गरिनेछ।
- (घ) ऋण प्राप्त गर्ने निकाय वा कम्पनीले भविष्यमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरू वा अन्य कुनै स्रोतबाट ऋण लिनुअगि सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन

कार्यालयमार्फत नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको पूर्वस्वीकृति अनिवार्य रूपमा लिनुपर्ने सर्त ऋणको तमसुकमा उल्लेख गरिनेछ।

- (ड) एक पटक ऋण दिइएको निकाय वा कम्पनीलाई त्यसै वा अन्य प्रयोजनको लागि थप ऋण दिन सकिनेछ। थप ऋण लगानी गर्दा पनि आयोजना प्रस्ताव र सम्भाव्यता अध्ययनको आधार लिनुपर्नेछ।
- (च) स्वीकृत ऋणको रकम एकमुष्ट वा कामको प्रगतिको आधारमा किस्ताबन्दीमा निकास गर्न सकिनेछ।
- (छ) विकास नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न वा कुनै लक्षित उद्देश्य हासिल गर्न लक्षित वर्गलाई लाभ पुऱ्याउने दृष्टिकोणले सहकारी संस्थाहरूलाई ऋण लगानी गर्नुपर्ने अवस्था आएमा सहकारी महासङ्घ, सङ्घ वा संस्थाले ऋण प्राप्त गर्न सक्ने गरी सरकारी स्वामित्वका बैङ्कहरूलाई ऋण प्रवाह गरिनेछ। कुनै स्थान विशेषमा सरकारी स्वामित्वको बैङ्कले सेवा दिन सक्ने अवस्था नभएमा उपलब्ध निजी क्षेत्रका बैङ्कमार्फत ऋण प्रवाह गरिनेछ।

१२.३.९ आन्तरिक स्रोतको रकमबाट निकाय वा कम्पनीलाई दिइने ऋणको ब्याजदर र भुक्तानी अवधि

- (क) प्रत्येक आर्थिक वर्षको साउन महिनाभित्र सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयको सिफारिसमा नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले सो आर्थिक वर्षभित्रमा लगानी हुने ऋणको ब्याजदर तोक्नेछ।
- (ख) आर्थिक वर्षको विचमा सामान्यतः ऋणको ब्याजदर परिवर्तन गरिने छैन।
- (ग) ऋण स्वीकृत गर्दा तोकिएको ब्याजदर सामान्यतया ऋण अवधिभरि स्थिर रहने छ।
- (घ) ब्याजदर तोकदा पछिल्लो तीन वर्षमा विकास ऋणपत्रमा दिइएको ब्याजदरको औसत निकाली त्यसमा एक प्रतिशत प्रिमियम थप गरी निर्धारण गरिनेछ।
- (ङ) आयोजना प्रस्ताव र वित्तीय सम्भाव्यता प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको अनुमानित नगद प्रवाह विवरणको आधारमा भुक्तानी अवधि तय गरिनेछ।
तर अधिकतम भुक्तानी अवधि पन्ध्र वर्षभन्दा बढी हुने छैन।
- (च) सामान्यतया ब्याज अर्धवार्षिक रूपमा र सावैँ समान वार्षिक किस्तामा हुने गरी भुक्तानी तालिका बनाउनु पर्नेछ। आयोजनाको प्रकृतिको कारणले समान वार्षिक किस्ता उपयुक्त नदेखिए सावैँ भुक्तानीको किस्ता फरक गर्न सकिनेछ वा भुक्तानी अवधिको अन्त्यमा एकमुष्ट सावैँ भुक्तानी गर्ने प्रबन्ध गर्न सकिनेछ।

(छ) व्यावसायिक काम प्रारम्भ गर्न समय लाग्ने आयोजनाको लागि कुनै सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीलाई लगानी गरिएको ऋणको सावाँ भुक्तानी अधिकतम चार वर्ष पुगेपछि प्रारम्भ हुने गरी अधिस्थगन गर्न सकिनेछ।

१२.३.१० सहूलियतपूर्ण ऋण लगानी

(क) आम नागरिकले उपभोग गर्ने अत्यावश्यक वस्तु वा सेवा उत्पादन वा वितरण र रणनीतिक महत्त्वका भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्न सार्वजनिक संस्थान वा सङ्गठित निकाय वा कम्पनीलाई सहूलियतपूर्ण ऋण लगानी गर्न सकिनेछ।

(ख) सहूलियतपूर्ण ऋणको ब्याज नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ।

(ग) सामान्यतया सहूलियतपूर्ण ऋणको भुक्तानी अवधि अधिकतम पच्चिस वर्ष हुनेछ। यस्तो ऋणको अधिस्थगन अवधि अधिकतम चार वर्षको हुनेछ।

(घ) वैदेशिक मुद्राको विनिमय जोखिम व्यहोर्ने निकाय वा संस्था ऋणसम्बन्धी सम्झौतामा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ।

१२.३.११ वैदेशिक सहायताको ऋण वा अनुदान प्रयोग गरेर हुने ऋण लगानी

(क) वैदेशिक सहायताको मूल सम्झौता र सहायक सम्झौतामा उल्लेख भएका प्रावधान र सर्तबमोजिम सम्झौतामा उल्लिखित निकायलाई ऋण लगानी गरिनेछ।

(ख) ऋणको ब्याजदर, सावाँ-ब्याज भुक्तानीको परिमाण एवं अवधि र किस्ता सहायक सम्झौतामा उल्लेख भएबमोजिम हुनेछ। सहायक सम्झौतामा उल्लेख नभएको अवस्थामा आन्तरिक स्रोतबाट ऋण लगानी गर्दा तय गरिएका सर्तका आधारमा गरिनेछ।

(ग) वैदेशिक मुद्रामा प्राप्त ऋणको भुक्तानी गर्दा विदेशी मुद्राको मूल्यको जोखिम नेपाल सरकारले लिने भएमा ब्याजको दर आन्तरिक स्रोतबाट गरिने ऋण लगानीको लागि प्रस्तावित ब्याजदर लागु हुनेछ। विदेशी मुद्राको मूल्यको जोखिम सम्बन्धित निकायले नै व्यहोर्ने अवस्थामा ऋणको भुक्तानी तालिका विदेशी मुद्रामा तयार गरिनेछ। निकायले ब्याज र सावाँ भुक्तानी गर्दा भुक्तानी मितिमा नेपाल राष्ट्र बैङ्कले तोकेको सम्बन्धित विदेशी मुद्राको विक्रीदरको आधारमा नेपाली रुपियाँ भुक्तानी गर्नुपर्नेछ।

१२.४ नीति ११.घ सँग सम्बन्धित

(क) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई प्रतिफलमुखी पूर्वाधार आयोजना निर्माण गर्न नेपाल सरकारले ऋण लगानी गर्न सक्नेछ।

(ख) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई ऋण लगानी गर्दा राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले तोकेको वार्षिक ऋण सीमाभित्र रहने गरी गरिनेछ।

(ग) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई ऋण दिनुअगि सम्बन्धित प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहले आयोजनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गरेको, आयोजनाको पूर्वतयारी सम्पन्न भई आयोजना सुरु गर्न सकिने अवस्थामा रहेको हुनुपर्नेछ।

(घ) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई दिइने ऋणको भुक्तानी अवधि सामान्यतया पन्ध्र वर्षको हुनेछ। आयोजना निर्माण अवधि दुई वर्षभन्दा बढी भए भुक्तानी अवधि नेपाल सरकारले निर्णय गरेबमोजिम हुनेछ। ऋणको व्याज प्रत्येक छ महिनामा र साव्रीको किस्ता वार्षिकरूपमा भुक्तानी गर्नुपर्ने गरी भुक्तानी तालिका बनाइनेछ।

१२.५ नीति ११.ड सँग सम्बन्धित

(क) नेपाल सरकारले जग्गा, भवन वा अन्य कुनै किसिमको भौतिक वा अभौतिक सम्पत्ति ऋण लगानी स्वरूप कुनै निकाय वा कम्पनीलाई प्रदान गर्न सक्नेछ।

(ख) जमानतसम्बन्धी व्यवस्था सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापनसम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ।

(ग) यो नीति बन्नुअगि जमानत दिएको निकाय वा कम्पनीबाट जमानत दिएको रकम बराबरको धितो लिइनेछ।

१२.६ नीति ११.च सँग सम्बन्धित

देहायको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनै अवस्थामा ऋणको अपलेखन गरिने छैन:-

(क) टाट पल्टेर लिक्विडेटरले काम सम्पन्न गरी विघटन भएको निकाय वा कम्पनीबाट असुल गर्न बाँकी ऋण।

(ख) लगातार दश वर्षदेखि अस्तित्वमा नरहेको निकाय वा कम्पनीबाट असुल गर्न बाँकी ऋण।

(ग) जुनसुकै कारणले ऋण अपलेखन गरिए पनि त्यसरी अपलेखन गरिएको ऋणको विवरण अलगगै अभिलेख तयार गरेर राखिनेछ।

(घ) प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहलाई दिएको ऋण सामान्यतः पुनर्तालिकीकरण गरिने छैन।

(ड) कुनै निकाय वा कम्पनीलाई प्रदान गरिएको ऋणको पुनर्तालिकीकरण गरिने छैन।

तर व्यावसायिक सङ्कटमा परेर ऋण दायित्व निर्वाह गर्न कठिनाई भोगेको कुनै निकाय वा कम्पनीको ऋणको पुनर्तालिकीकरण गर्दा ऋण भुक्तानी गर्ने क्षमता अभिवृद्धि हुने भएमा पुनर्तालिकीकरण गर्न सकिनेछ।

(च) ऋणको पुनर्तालिकीकरण गर्नुअगि स्वतन्त्र विज्ञ समूहबाट अध्ययन गर्न लगाइ पुनर्तालिकीकरणको औचित्य भए वा नभएको मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेछ।

१३. अन्य नीतिगत व्यवस्था

एक व्यक्ति दुईभन्दा बढी संस्थान वा कम्पनीको सञ्चालकमा मनोनयन हुन सक्ने छैन।

१४. संस्थागत संरचना

सेयर तथा ऋण लगानीको अभिलेखन, अनुगमन, ऋण लगानीबाटको ब्याज र सावाँ सङ्कलन वा असुलीसम्बन्धी कार्यको जिम्मेवारी सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयको हुनेछ।

१५. आर्थिक पक्ष

यस नीतिको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सेयर तथा ऋण लगानीको साथै प्रशासनिक तथा अन्य खर्चको व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्नेछ। यस नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित सरोकारवाला निकायका कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि क्षमता विकासका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

१६. कानूनी व्यवस्था

यस नीति कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकारले आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न सक्नेछ। नेपाल सरकारले सार्वजनिक संस्थान तथा अन्य प्रतिष्ठानहरूमा गर्ने ऋण तथा सेयर लगानीसम्बन्धी बन्ने ऐन, नियम, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड वा मार्गदर्शनहरू निर्माण गर्दा यो नीतिलाई आधार लिइनेछ।

१७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

यस नीतिको आवधिक मूल्याङ्कन गर्न स्वतन्त्र विज्ञ सम्मिलित नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय, सार्वजनिक ऋण व्यवस्थापन कार्यालयका प्रतिनिधि, व्यवसाय वा संस्थानसँग सम्बन्धित मन्त्रालयका प्रतिनिधि र राष्ट्रिय योजना आयोगको प्रतिनिधि रहेको एक उच्चस्तरीय समिति गठन गरिनेछ। उच्चस्तरीय समितिले सेयर तथा ऋण लगानीको सम्बन्धमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदन नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयसमक्ष पेस गर्नेछ। यो नीति कार्यान्वयनमा आएपछि प्रत्येक पाँच वर्षमा नीतिको प्रभावकारितासम्बन्धी अध्ययन गरिनेछ।

१८. नियमनको व्यवस्था

यस नीतिको कार्यान्वयन प्रभावकारी बनाउन नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालय तथा सम्बन्धित विषयगत मन्त्रालयबाट आवश्यकताको आधारमा निरन्तर नियमन हुनेछ।

१९. जोखिम

आन्तरिक ऋण लगानीको सम्बन्धमा सार्वजनिक संस्थाहरूको वित्तीय अवस्था कमजोर भएको अवस्थामा समयमा नै सावाँ-ब्याज भुक्तानी नहुने, बाह्य ऋण प्रवाह गरेकोमा विदेशी मुद्रासँग नेपाली मुद्राको अवमूल्यनको कारण थप ऋण दायित्व बढ्न सक्ने र नेपाल सरकारले जमानत बसी संस्थाहरूमा प्रवाह भएको ऋण भुक्तानी हुन नसक्नेलगायतका जोखिम रहन सक्ने देखिन्छ।

